

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
ПОЯСОК ТАМАРИ БОРИСІВНИ
про дисертацію
Буртової Єлизавети Дмитрівни
на тему «Підготовка майбутніх психологів до надання психологічної
допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 01 – Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)

1. Актуальність дисертаційного дослідження Буртової Єлизавети Дмитрівни зумовлена тим, що сучасний етап розвитку суспільства (зокрема в Україні) характеризується безпрецедентним рівнем стресогенності. Війна, руйнування, вимушене переміщення, втрата близьких, економічна нестабільність та соціальна ізоляція призвели до різкого зростання кількості людей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Суспільство має гостру потребу у фахівцях, здатних ефективно та оперативно реагувати на ці виклики. В Україні на державному рівні (зокрема, в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?») активно розбудовують систему психосоціальної підтримки.

Державні стандарти вищої освіти вимагають підготовки конкурентоспроможних фахівців, чийі компетентності повністю відповідають сучасним запитам ринку праці та викликам національної безпеки у сфері психічного здоров'я. У Стандарті вищої освіти України зі спеціальності 053 Психологія для першого (бакалаврського) рівня серед результатів, професійної підготовки майбутніх психологів визначено здатність організовувати та надавати психологічну допомогу. Якщо раніше класична підготовка психологів значною мірою фокусувалася на особистісному зростанні, вікових кризах чи сімейному консультуванні у мирний час, то сьогодні домінують запити, пов'язані з гострим стресом, посттравматичним стресовим розладом, психологічною травмою, горем та втратою. Це вимагає кардинальної зміни змісту та методів навчання у закладах вищої освіти. Наявне протиріччя між академічними знаннями, які

отримують студенти, та реальними навичками, необхідними для роботи «в полі». Майбутні психологи часто мають глибокі теоретичні знання, але відчують брак практичних інструментів, емоційної стійкості та готовності до взаємодії з клієнтами у стані гострого кризового індукованого стресу.

Проведений дисертанткою аналіз освітньої практики засвідчив недостатній рівень готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у різних складних життєвих ситуаціях.

Особливого значення у зв'язку з цим набуває педагогічне осмислення сутності поняття «готовність майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях» як інтегративного особистісно-професійного утворення, що характеризує спрямованість і здатність майбутнього психолога до усвідомленого, практично-дієвого, емоційно-врівноваженого та відповідального здійснення психологічної допомоги з урахуванням специфіки складної життєвої ситуації, психологічного стану, потреб і ресурсів клієнта.

Аналіз наукових джерел і практики підготовки майбутніх психологів засвідчив недостатню розробленість цілісного педагогічного забезпечення цього процесу. Потребують обґрунтування педагогічні умови підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Тому спрямованість дисертаційної роботи на теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку педагогічних умов формування аналітичної компетентності майбутніх економістів є своєчасною, науково виправданою та практично значущою для модернізації професійної психологічної освіти.

Дисертаційне дослідження пов'язане з напрямками наукової роботи кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» та було виконане в межах комплексних наукових тем «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0117U000784) і «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в

інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059). Зміст дисертації узгоджується з напрямками зазначених наукових тем у частині розвитку компетентнісних засад професійної освіти та вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців в інноваційному соціокультурному середовищі.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, результати та висновки дисертації мають належний рівень обґрунтованості. Логіка дослідження є послідовною: від теоретичного аналізу проблеми, уточнення поняттєвого апарату й визначення структури готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Достовірність одержаних результатів забезпечено використанням комплексу взаємопов'язаних теоретичних, емпіричних і статистичних методів, проведенням педагогічного експерименту на базі трьох закладів вищої освіти із залученням 116 здобувачів вищої освіти спеціальності 053 Психологія; порівняльним аналізом результатів експериментальної та контрольної груп, а також кількісною і якісною інтерпретацією встановленої динаміки. Позитивно оцінюємо залучення експертного оцінювання для визначення значущості змістових індикаторів педагогічних умов підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях та застосування взаємодоповнюючих діагностичних методик відповідно до компонентів досліджуваної готовності.

Сформульовані в дисертації висновки відповідають поставленим завданням, спираються на результати теоретичного й експериментального етапів дослідження та належно відображають основні наукові здобутки автора.

3. Наукова новизна та достовірність результатів.

Наукова новизна одержаних результатів має системний характер і відповідає меті та завданням дослідження. Уперше запропоновано авторське визначення поняття «складна життєва ситуація, що зумовлює потребу клієнта в психологічній допомозі»; систематизовано види складних життєвих ситуацій, за яких клієнти потребують психологічної допомоги та сформульовано авторські визначення ситуацій втрати та горювання; сімейних і міжособистісних кризових ситуацій; ситуацій насильства та порушення особистої безпеки; ситуацій, пов'язаних із війною та її наслідками; ситуацій значущих життєвих змін та порушення адаптації; надзвичайних та екстремальних ситуацій; ситуацій загрози життю та суїцидального ризику. Відповідно обґрунтовано сутність поняття «готовність майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях», визначено й обґрунтовано структуру цієї готовності.

Вагомими результатами є розроблення та апробація комплексу діагностичного інструментарію, а також теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Уточнено поняттєвий апарат і методологічні засади дослідження, методологічні основи підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях; подальшого розвитку набули форми, методи, технології та засоби професійної підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Достовірність наукових результатів забезпечено належною теоретико-методологічною основою, відповідністю використаних методів поставленим завданням, поєднанням кількісного та якісного аналізу, експериментальною перевіркою висунутої гіпотези, апробацією основних положень і впровадженням результатів у практику професійної підготовки майбутніх психологів.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні наукових уявлень про сутність, структуру та методологічні засади підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Узагальнення вітчизняного досвіду на основі аналізу освітньо-професійних програм дозволило виявити позитивні практики й наявні обмеження сучасної підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Звернення до зарубіжного досвіду сприяло визначенню продуктивних підходів до поєднання фундаментальної психологічної підготовки та практикоорієнтованої її організації.

Практична цінність роботи визначається розробленням змістовно-методичного забезпечення реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Воно структуроване за п'ятьма взаємопов'язаними блоками: змістово-інформаційний, практико-моделювальний, рефлексивно-супервізійний, самостійно-пошуковий, контрольно-оцінювальний.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Бердянського державного педагогічного університету, Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, що підтверджує можливість їх практичного використання у професійній підготовці майбутніх психологів.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Аналіз дисертаційної роботи та наукових праць Буртової Єлизавети Дмитрівни дає підстави констатувати, що в публікаціях достатньо повно представлено основні положення і результати дослідження, його наукову

новизну, теоретичні узагальнення та результати дослідно-експериментальної роботи.

За темою дисертації автором опубліковано 13 публікацій, з яких: 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз, 8 тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

Тематика публікацій корелює з основними напрямками дисертаційного дослідження й охоплює теоретичні засади підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, вітчизняний і зарубіжний досвід її дослідження, педагогічну технологію формування готовності до психологічної допомоги в професійній підготовці майбутніх фахівців.

Результати дослідження апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, методологічному семінарі молодих дослідників, засіданнях кафедри психології та педагогіки, щорічних звітних конференціях професорсько-викладацького складу ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Кількість, змістова спрямованість і тематична відповідність опублікованих праць засвідчують належну повноту висвітлення та апробації основних наукових положень і висновків дисертаційного дослідження.

6. Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність установленим вимогам щодо оформлення

Дисертаційна робота загальним обсягом 438 сторінок, з яких 273 сторінок становить основний текст, має логічну й завершену структуру. Вона містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і 10 додатків. Список використаних джерел налічує 230 найменувань, із них 57 – іноземними мовами. Результати дослідження унаочнено у 59 таблицях і 16 рисунках.

Структуру дисертації узгоджено з метою, гіпотезою та завданнями дослідження. Виклад матеріалу характеризується послідовним переходом від теоретичного осмислення проблеми до обґрунтування педагогічних умов, розкриття механізмів їх практичної реалізації та експериментальної перевірки результативності.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, окреслено наявні суперечності, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження. Представлено його теоретико-методологічну основу, комплекс використаних методів, експериментальну базу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, відомості про їх апробацію, упровадження та висвітлення у публікаціях.

Перший розділ має теоретико-аналітичний характер. На основі аналізу наукових підходів, автор розкриває сутність та види складних життєвих ситуацій, що зумовлюють потребу клієнтів у психологічній допомозі, що дозволило дисертантці конкретизувати визначення складної життєвої ситуації, систематизувати сім основних її видів та сформулювати авторські визначення кожного з виокремлених видів складної життєвої ситуації. Аналіз наукових підходів до розуміння готовності майбутнього психолога до професійної діяльності дозволив пані Єлизаветі сформулювати авторське визначення досліджуваного феномену.

Здійснення порівняльного структурно-змістового аналізу наукових підходів до побудови суміжних видів готовності майбутніх психологів дозволив авторці обґрунтувати структуру готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, що охоплює п'ять взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, емоційно-емпатійний, операційнопрактичний та рефлексивно-особистісний.

Теоретичний аналіз українського і зарубіжного досвіду підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях дозволив констатувати, що в українських

освітньо-професійних програмах досліджувана спрямованість представлена переважно фрагментарно, тоді як у зарубіжній практиці більш виразною є практикоорієнтована організація підготовки.

На підґрунті дослідження методологічних основ проблеми підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, автором обґрунтовано загальнопедагогічні принципи системності, практичної спрямованості змісту навчання, поступового ускладнення навчальних завдань і міждисциплінарної інтеграції та специфічні принципи моделювання професійної діяльності, рефлексивності, психологічної безпеки освітнього середовища, гуманістичної спрямованості й професійно-етичної нормативності.

Другий розділ має теоретико-методологічне спрямування і присвячений виокремленню і обґрунтуванню педагогічних умов підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях та їх змістово-методичного забезпечення реалізації. На підставі теоретичного аналізу та експертного оцінювання виокремлено такі педагогічні умови, як: збагачення змісту професійної підготовки майбутніх психологів проблематикою надання психологічної допомоги клієнтам у різних типах складних життєвих ситуацій; організація практико-орієнтованого освітнього середовища на основі моделювання професійної діяльності майбутніх психологів щодо надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях; рефлексивно-супервізійний супровід майбутніх психологів у процесі оволодіння способами надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Позитивної оцінки заслуговує представлення визначених умов як цілісної системи, а також їх обґрунтування.

Розроблене дисертанткою змістово-методичне забезпечення реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях структуроване нею за п'ятьма взаємопов'язаними блоками: змістово-

інформаційним, практико-модельовальним, рефлексивно-супервізійним, самостійно-пошуковим і контрольно-оцінювальним. Заслужують на увагу розроблені автором в межах вищезазначених блоків структурно-логічні схеми, алгоритми, таблиці, матриці та пам'ятки, які мають наскрізний характер.

Третій розділ має експериментальне спрямування. В ньому здійснено перевірку педагогічних умов підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, розкрито логіку й етапи педагогічного експерименту, обґрунтовано формування вибірки, визначено критерії, показники та рівні сформованості рівня готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, представлено діагностичний інструментарій і результати констатувального та формувального етапу.

Сильною стороною дослідження є те, що у процесі реалізації педагогічних умов здійснювалось систематичне залучення здобувачів до аналізу професійних кейсів, виконання ситуаційних професійно орієнтованих завдань, рольового та імітаційного моделювання, навчальних симуляцій, з наступним рефлексивно-супервізійним опрацюванням набутого професійного досвіду шляхом самоаналізу виконаних дій і прийнятих рішень, отримання зворотного зв'язку, спільного аналізу професійних труднощів, пошуку альтернативних способів реагування та апробації скоригованих дій у змодельованих професійних ситуаціях.

Здійснений кількісний і якісний аналіз одержаних результатів показав, що в експериментальній групі частка здобувачів із високим рівнем готовності зросла на 25,67%, а з базовим рівнем зменшилася на 18,95%, тоді як у контрольній групі зафіксовано лише незначні зміни. Одержані результати дали підстави зробити висновок про ефективність реалізованих педагогічних умов.

Важливу практичну цінність мають додатки, у яких представлено змістове наповнення тем, запропонованих для збагачення освітніх

компонентів професійної підготовки майбутніх психологів, навчально-методичне забезпечення змістового збагачення 8 освітніх компонентів, лист супервізійного супроводу, рефлексивний щоденник майбутнього психолога, діагностичні методики. Їх зміст конкретизує перебіг експериментальної роботи та створює можливості для використання розроблених матеріалів у професійній підготовці майбутніх психологів.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням і узагальнюють основні результати теоретичного та експериментального пошуку. У цілому дисертація є структурно завершеною, змістово цілісною та внутрішньо узгодженою науковою працею.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності

Аналіз дисертаційної роботи та наукових публікацій Буртової Єлизавети Дмитрівни дає підстави констатувати дотримання принципів академічної доброчесності. Наукові положення, ідеї та результати інших авторів, використані в тексті, супроводжуються відповідними покликаннями; цитування й бібліографічний опис джерел здійснено належним чином. Ознак академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації даних у поданих матеріалах не виявлено. Опубліковані за темою дисертації наукові праці є одноосібними, що засвідчує особистий внесок здобувача в одержання та оприлюднення результатів дослідження.

Дисертація є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, структура, зміст та оформлення якої загалом відповідають установленим вимогам до досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи наукову і практичну значущість виконаного дослідження, його концептуальну цілісність та логічну структурованість, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які

мають рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

1. Дослідження має виразний міждисциплінарний характер і поєднує проблематику професійної освіти та психології, що цілком відповідає предмету підготовки майбутніх психологів. Водночас у теоретичній частині значний обсяг матеріалу присвячено власне психологічним характеристикам складних життєвих ситуацій, станам і потребам клієнтів та способам психологічної допомоги. У зв'язку з цим доцільно було б більш виразно окреслити межі психологічного і педагогічного аспектів дослідження та більш концентровано показати, у чому полягає саме педагогічний внесок авторки у розв'язання досліджуваної проблеми в контексті спеціальності 015 «Професійна освіта».
2. У дисертації ґрунтовно розкрито феномен складної життєвої ситуації та систематизовано її основні типи. Водночас друге базове поняття дослідження – «психологічна допомога» – могло б отримати більш чітку концептуалізацію саме в контексті предмета дослідження. Доцільно було б конкретизувати, які види, форми та межі психологічної допомоги охоплено авторським розумінням підготовки майбутніх психологів, а також більш чітко розмежувати психологічну допомогу, психологічне консультування, кризове втручання та психологічну підтримку. Це сприяло б більшій термінологічній визначеності дослідження.
3. У роботі ґрунтовно розкрито авторське бачення структури готовності майбутніх психологів та визначено її компоненти, критерії й показники. Водночас доцільно було б більш системно представити співвіднесення запропонованої структури готовності з нормативно визначеними професійними компетентностями та трудовими функціями психолога. Таке зіставлення дало б змогу більш виразно показати місце одержаних результатів у сучасній системі професійної підготовки психологів та посилити аргументацію можливостей їх використання під час оновлення освітніх програм.

4. У теоретико-методологічних засадах дослідження авторкою визначено, зокрема, студентоцентрований підхід. Водночас у представленій системі професійної підготовки провідні параметри освітньої діяльності – зміст, послідовність завдань, способи їх виконання та форми педагогічного супроводу – значною мірою задаються викладачем. У зв'язку з цим доцільно було б більш виразно показати, у чому саме в запропонованій авторкою підготовці виявляється суб'єктна позиція здобувача освіти. Це дало б змогу більш повно простежити реалізацію заявленого студентоцентрованого підходу на рівні розробленої авторкою концепції підготовки.

Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та можуть слугувати орієнтирами для подальшого поглиблення досліджуваної проблеми.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Буртової Єлизавети Дмитрівни «Підготовка майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій здійснено теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Дисертація характеризується актуальністю теми, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, належною обґрунтованістю одержаних результатів. Основні наукові положення та висновки достатньо повно висвітлено в одноосібних публікаціях здобувачки, апробовано на науково-практичних конференціях і впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти. Розроблене діагностичне та навчально-методичне забезпечення має практичну цінність для вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів для роботи з клієнтами, які потрапили в складні життєві ситуації.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, ступенем обґрунтованості одержаних результатів та рівнем виконання дисертаційна робота Буртової Єлизавети Дмитрівни відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії і скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, професорка кафедри
освітніх, математичних наук та
інформатики Кременчуцького
національного університету
імені Михайла Остроградського

Тамара ПОЯСОК

ЗАСВІДЧУЮ

С.М. Черненко

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 06:46:57 01.10.2026

Назва файлу з підписом: Відгук_2026.PDF
Розмір файлу з підписом: 1.0 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук_2026.PDF
Розмір файлу без підпису: 991.6 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ПОЯСОК ТАМАРА БОРИСІВНА
П.І.Б.: ПОЯСОК ТАМАРА БОРИСІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2268215841
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 06:46:56 01.10.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПриватБанк"
Серійний номер: 21E4B79083A82E7F040000009D33680123F7FF07
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.09.28 13:00